

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

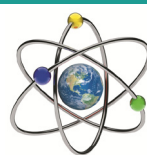
№10(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 282 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Raqamli oliy ta'lim boshqaruvida kommunikativ kreativlikni rivojlantirishning tashkiliy pedagogik mexanizmi	10
Mamatova Xilola Muxiddinovna	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanishning ijobiy va salbiy jihatlari: tizimli tahlil va strategik yondashuvlar	14
Zamira Nishanova	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot va ijodiy faoliyat orqali o'zini namoyon etish ko'nikmalarini shakllantirish	17
Abdug'afforova Navbahoroy Botirjon qizi	
Raqamli sivilizatsiya davrida oliy ta'limda axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari	22
Oybek Davlatov	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining ahamiyati	27
Bekmuhammedova Muhlisa Abdusattarovna	
Jaloliddin Rumiy asarlarida komil inson va shaxsiy kamolot masalalari	33
Qodirova Madina Odiljon qizi	
Interfaol ta'lim texnologiyalari asosida o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	37
Ergasheva Shaxnoza Baxtiyor qizi	
Rhythmic Gymnastics: a Harmony of Art and Sport	42
Hurshida Murzoyeva	
Sport to'garaklari mashg'ulotlarining talaba-yoshlar jismoniy rivojlanishiga ta'siri	46
Jabborova Sevara Asroqul qizi	
Inklyuziv ta'lim sub'yektlari hamkorligini boshqarishning innovatsion pedagogik mexanizmlari	51
Kuranboyeva Ozoda Xakimovna	
Maktabdan tashqari ta'lim muhitining o'quvchilar ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik omillari	57
Mexriniso Nosirova	
Yangi O'zbekistonda maktabgacha va maktab ta'limi tizimi uchun zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashning rivojlanish istiqbollari	61
Sodiqova Yulduzxon Maxamat qizi	
Integrating Culture in Language Teaching and Developing Intercultural Tolerance: Pedagogical Approaches and Classroom Implications	65
Tairova Ruzakhon Umidbek qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida darsga ijobiy munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirish texnologiyalari	71
Tursunbayeva Yulduz	
Sun'iy intellekt asosidagi adaptiv ta'lim muhitining pedagogik-psixologik nazariy asoslari	75
Xakimov Utkirbek Ilhomjon o'g'li	
O'zbek xalq cholg'ulari orkestri ijrochiligi san'atining rivojlanish tarixi va uning pedagogik ta'limdagi o'rni ...	79
Miskinova Sabina Ziyadxon qizi	
Преодоление узбекско-русской лингвокультурной интерференции при текstopорождении студентов-филологов: методический аспект	85
Тахирова Маъсуда Абдужаббор кизи	
Инновационные методы преподавания русского языка в вузах Узбекистана: развитие коммуникативной и речевой компетенции учащихся	91
Шокаримова Камола Абдуллаевна	

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yumshoq ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari....	98
<i>Yakubjonov Xasan Qahramonovich</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari	103
<i>Umarov Xusniddin Egamboyevich</i>	
Sport maktabi o'quvchilarida yengil atletika intervalli mashg'ulotlari yordamida chidamlilikni oshirish	107
<i>Shuxrat Xudoyberdiyev Mamayusupovich, Abduqahhorov Nuriddin Xabibulloyevich</i>	
O'zbek va jahon adabiyoti matnlarini qiyosiy tahlil qilishda sun'iy intellekt va kompyuter lingvistikasining o'rni	112
<i>Sodikova Makhliyo</i>	
Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan harbiy tarbiya metodlari	117
<i>A'zamov Inom Salimjonovich</i>	
Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchilar bilan ishlashda STEAM yondashuvidan foydalanish metodikasini takomillashtirish	121
<i>Abidjanova Vasila To'likinovna</i>	
Kommunikativ topshiriqlar asosida ingliz tilida gapirish ko'nikmasini rivojlantirishning metodik imkoniyatlari	129
<i>Prenova Gulsara Barlikbayevna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari	134
<i>Meyliqulova Manzura Abdullayevna</i>	
Kasbiy ta'lim sifatini boshqarishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish	138
<i>Ne'matova Zarina Furqat qizi</i>	
Kimyoning asosiy tushuncha va qonunlarini aksiomatik asosda talqin qilishning ilmiy-pedagogik ahamiyati	141
<i>Kamolova Nargiza Ibragimovna</i>	
Моделирование процесса формирования патриотизма у курсантов на основе культурного наследия казахской и узбекской интеллигенции	147
<i>Малдыбаев Куандик Бекбауович</i>	
Bo'lajak tarjimonlarda mumtoz asarlardagi leksik-frazeologik birliklarni tarjima qilish kompetensiyasini shakllantirish ("Firdavs ul-iqbol" asari misolida)	152
<i>Borasulova Dilnoza Dilmurodjon qizi</i>	
WHY I+1 is Not the ZPD: Reassessing Input-Based and Sociocultural Accounts of EFL Development	155
<i>Sattarova Zulxumor Nodirbek kizi</i>	
Лингвометодическая компетенция учителя русского языка: генезис понятия и структура в современной педагогической науке	159
<i>Икрамова Мунира Маруфжановна</i>	
Kasbiy axloq va pedagogik madaniyat masalasini tadqiq etishda ilmiy tadqiqot metodlarining o'rni va vazifalari	163
<i>Kazakov Shavkat Norgobilovich</i>	
Kichik maktab yoshidagi bolalar nutq faoliyatida ijtimoiy muhitning psixologik roli	168
<i>Shadiyev Feruz Djaxonovich</i>	
Intellektida nuqsoni bo'lgan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning so'z boyligini boyitishda o'yin texnologiyasidan foydalanish	173
<i>Xolmuxamedova Zilola Azimovna</i>	
PIRLS xalqaro baholash dasturida matn bilan ishlashning asosiy turlari va ularni boshlang'ich ta'limda qo'llash metodikasi	178
<i>Yusupova Gulshiraxan Zinatdinovna</i>	
Ona tili ta'limida sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish orqali o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish	183
<i>Toshmatova Yulduz Olloqulovna</i>	
Kompetentlikka asoslangan ta'limda pedagogning kasbiy madaniyatining o'rni	190
<i>Xojamov Ilhomjon Rahmonaliyevich</i>	

Boshlang'ich ta'limda darslik va o'quv lug'atlari integratsiyasi asosida o'quvchilarning lingvistik-kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	195
Ergasheva Tuyg'unoy Shavkatjon qizi	
Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining raqamli-pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishning integrativ-metodik modelini takomillashtirish	201
Ataboyeva Muxlisa Azimjon qizi	
Raqamli ta'lim nazariyasi va metodikasi asosida oliy ta'lim pedagoglarining kasbiy faoliyatini takomillashtirish.....	209
Choriyeva Lobar Fayzullo qizi, Safarov Azamat Rasul o'g'li	
Inklyuziv ta'limda o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash va ularga mos pedagogik yondashuvlarni tashkil etish	214
Avazova Ozoda Ashurali qizi	
Integrativ yondashuv asosida talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari ...	219
Abdusabirova Laylo Azizjon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining imloviy savodxonligini oshirish usullari	224
Ashurova Zilolaxon Baxodir qizi	
Boshlang'ich ta'limda Jeopardylabs platformasi asosidagi o'yin-topshiriqlarnig dars samaradorligidagi ahamiyati.....	229
Atayeva Baxrinisa Abduvaxidovna	
Tasviriy san'at talabalarida perseptiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	233
Bazarova Muyassarxon Maxamadyusubovna	
What Trainee English Teachers Notice in AI-Generated Assessment Tools: Fault Detection in Two Tesol Cohorts	238
Dildora Kdirbayeva	
Zamonaviy didaktik vositalar asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kometensiyasini rivojlantirish mexanizmi.....	246
Ergasheva Ma'mura Suyunovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Ilk qadam" milliy o'quv dasturi asosida bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashning pedagogik asoslari.....	250
Ergasheva Umrinisso Komilovna	
Aqli zaif bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishning diagnostik mezonlari va ko'rsatkichlari ...	254
Hamraqulova Durdona Dilshod qizi	
Parent Preparation for Meaningful Participation in Inclusive Education.....	258
Muazzam Bakhtierovna Abdurakhmanova	
Oliy ta'limning nofilologik yo'nalishlarida til ta'limi darsliklari mazmunini bosqichma-bosqich loyihalash	262
Muxamedova Muhlisa Avazjon qizi	
Interyer dizayn ta'limida sun'iy intellekt: bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish metodikasi.....	268
Rustamov Kamoliddin Ziyodulla o'g'li	
Differences Between Professional and Amateur Boxing	273
Shuhrat Dilmuradov	
Лингводидактический потенциал интерактивного обучения в развитии речевой компетенции пятиклассников.....	277
Ергашева Эльвира Владимировна	

AQLI ZAIF BOLALARDA KOMMUNIKATIV KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISHNING DIAGNOSTIK MEZONLARI VA KO'RSATKICHLARI

Hamraqulova Durdona Dilshod qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
maxsus pedagogika kafedrasida mustaqil izlanuvchisi

ORCID: 0009-0004-0619-6240

Annotatsiya: Mazkur maqolada aqli zaif bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish jarayonini diagnostika qilish mezonlari va ko'rsatkichlari, kommunikativ ko'nikmalarning rivojlanganlik darajasini aniqlashda bolaning nutqiy faoliyati bilan bir qatorda emotsional, kognitiv, motivatsion, xulqiy va amaliy faoliyat xususiyatlarini kompleks baholash mazmuni yoritilgan. Shuningdek, aqli zaif bolalarda kommunikativ ko'nikmalarning shakllanganlik holatini baholashning emotsional, kognitiv, refleksiv-xulqiy, motivatsion-kommunikativ hamda operatsion-amaliy mezonlari asosida aqli zaif bolalarning kommunikativ rivojlanishidagi mavjud qiyinchiliklarni aniqlashga doir korreksion-pedagogik ishlarning mazmuni aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: aqli zaif bolalar, kommunikativ ko'nikma, kommunikativ faoliyat, diagnostik mezon, nutqiy rivojlanish, emotsional rivojlanish, kognitiv rivojlanish, korreksion-pedagogik ish.

Abstract: This article examines the criteria and indicators for diagnosing the process of developing communication skills in children with intellectual disabilities. It highlights a comprehensive assessment of the child's speech activity, as well as emotional, cognitive, motivational, behavioral, and practical activity characteristics, in determining the level of development of communication skills. The article also presents the content of correctional and pedagogical work aimed at identifying existing difficulties in the communicative development of children with intellectual disabilities based on emotional, cognitive, reflexive-behavioral, motivational-communicative, and operational-practical criteria for assessing the state of development of their communication skills.

Key words: children with intellectual disabilities, communication skills, communicative activity, diagnostic criteria, speech development, emotional development, cognitive development, correctional and pedagogical work.

Аннотация: В статье освещаются критерии и показатели диагностики процесса формирования коммуникативных навыков у детей с интеллектуальными нарушениями, а также вопросы комплексной оценки особенностей речевой деятельности ребенка наряду с эмоциональными, когнитивными, мотивационными, поведенческими и практическими характеристиками при определении уровня развития коммуникативных навыков. Кроме того, раскрывается содержание коррекционно-педагогической работы, направленной на выявление имеющихся трудностей в коммуникативном развитии детей с интеллектуальными нарушениями на основе эмоционального, когнитивного, рефлексивно-поведенческого, мотивационно-коммуникативного и операционально-практического критериев оценки сформированности коммуникативных навыков.

Ключевые слова: дети с интеллектуальными нарушениями, коммуникативные навыки, коммуникативная деятельность, диагностический критерий, речевое развитие, эмоциональное развитие, когнитивное развитие, коррекционно-педагогическая работа.

KIRISH

Bolalarning ijtimoiy muhitga moslashuvi, ta'lim jarayonida faol ishtirok etishi hamda tengdoshlari va kattalar bilan samarali munosabatga kirishishida kommunikativ ko'nikmalar muhim ahamiyatga ega. Kommunikativ ko'nikmalar bolaning o'z fikri, istagi va ehtiyojlarini ifodalashi, suhbatdoshining nutqini tushunishi, savollarga javob berishi, muloqotni boshlashi va davom ettirishi, shuningdek, muloqot jarayonida tegishli xulq-atvor qoidalariga rioya qilishi orqali namoyon bo'ladi. Aqli zaif bolalarda mazkur ko'nikmalarning shakllanishi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ularda lug'at boyligining cheklanganligi, nutqiy faollikning sustligi, grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzishdagi qiyinchiliklar, suhbat mavzusini saqlab qolishning murakkabligi, savol va topshiriqlarni tushunishdagi qiyinchiliklar kommunikativ faoliyatning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi^[2].

Shu sababli aqli zaif bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish jarayonini samarali tashkil etish, avvalo, ularning mavjud kommunikativ imkoniyatlarini aniq diagnostika qilishni talab etadi. Bunda faqat bolaning og'zaki nutqini baholash yetarli emas. Muloqot jarayonidagi emotsional munosabat, kommunikativ ehtiyoj, suhbatdoshga javob qaytarish, o'z xatti-harakatini boshqarish va amaliy kommunikativ vaziyatlarda o'zini tutish xususiyatlarini ham hisobga olish zarur^[6].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Kommunikativ rivojlanish muammosi psixologiya, pedagogika va maxsus pedagogika fanlarida turli yo'nalishlarda o'rganilgan.

Muloqotning ontogenezdagi rivojlanishi, bolaning kattalar va tengdoshlari bilan munosabatlari hamda kommunikativ faoliyatning shakllanish mexanizmlari M. I. Lisina tadqiqotlarida keng yoritilgan^[9].

L. S. Vigotskiyning rivojlanish haqidagi qarashlarida bolaning psixik rivojlanishi ijtimoiy muhit va kattalar bilan hamkorlikdagi faoliyat bilan chambarchas bog'liqligi asoslangan. Mazkur yondashuv maxsus ta'lim sharoitida kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishda bolaning ijtimoiy tajribasini kengaytirish va uning faol muloqotga jalb etilishining ahamiyatini belgilaydi^[7].

Maxsus pedagogika va logopediya yo'nalishidagi tadqiqotlarda aqli zaif bolalarning nutqiy rivojlanishidagi kechikishlar, lug'at boyligining cheklanganligi, bog'langan nutqning yetarli darajada shakllanmaganligi hamda verbal va nonverbal muloqotdagi qiyinchiliklar qayd etilgan.

A. O. Abdunazarov, N. S. Musayeva, D. A. Nurkeldiyeva, I. S. Xamrayeva, M. P. Xamidovalarning tadqiqot ishlarida maxsus ta'limga muhtoj bolalarning nutqiy va kommunikativ rivojlanish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan^[1, 3, 4, 6, 11].

Shuningdek, R. I. Lalayeva, V. I. Lubovskiy, V. G. Petrovalarning tadqiqotlarida aqliy rivojlanishda cheklanishi bo'lgan bolalarning bilish jarayonlari, nutqiy rivojlanishi va ijtimoiy munosabatlaridagi o'ziga xosliklar tahlil qilingan^[8, 10].

Mazkur tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kommunikativ ko'nikmalarni diagnostika qilishda nutqning alohida ko'rsatkichlarini emas, balki bolaning kommunikativ faoliyatini tashkil etuvchi o'zaro bog'liq komponentlarni kompleks baholash muhimdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli-faoliyatli, shaxsga yo'naltirilgan hamda korreksion-rivojlantiruvchi yondashuvlar tashkil etdi. Tadqiqotda kommunikativ ko'nikmalar bolaning alohida nutqiy malakasi sifatida emas, balki uning boshqa shaxslar bilan o'zaro munosabatga kirishishi va muloqot jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlovchi ko'nikmalar majmuasi sifatida talqin qilindi.

Tadqiqot jarayonida adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatish, suhbat, pedagogik diagnostika, pedagogik tajriba-sinov hamda matematik-statistik tahlil metodlaridan foydalanildi. Diagnostika jarayonida kommunikativ ko'nikmalarning quyidagi mezonlari belgilandi (1-jadvalga qarang):

1-jadval: Aqli zaif bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishning diagnostik mezonlari va ko'rsatkichlari

Mezon	Asosiy ko'rsatkichlar
Emotsional mezon	suhbatdosh nutqiga emotsional munosabat bildirish, yuz ifodasi va ohangni anglash, emotsional holatini boshqarish
Kognitiv mezon	oddiy nutqiy topshiriqlarni tushunish, savolga javob berish, o'z fikrini sodda gaplar orqali ifodalash, lug'at birliklaridan foydalanish
Refleksiv-xulqiy mezon	suhbatdoshga javob qaytarish, o'z xatti-harakatini baholash va boshqarish, muloqot qoidalariga rioya qilish
Motivatsion-kommunikativ mezon	muloqotni boshlash, suhbatda ishtirok etish, fikr bildirishga qiziqish, hamkorlikka intilish
Operatsion-amaliy mezon	salomlashish, murojaat qilish, minnatdorchilik bildirish, xayrlashish, savol berish va javob qaytarish, imo-ishoralardan foydalanish

Mazkur mezonlar asosida kommunikativ ko'nikmalarning yuqori, o'rta va past darajalari belgilandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yuqori darajada bola suhbatdoshining emotsional holatini anglaydi, nutq ohangi va yuz ifodasidagi o'zgarishlarga mos munosabat bildiradi, muloqot jarayonida o'z emotsional holatini boshqara oladi.

O'rta darajada emotsional holatlarni farqlash mavjud bo'lsa-da, ayrim vaziyatlarda bolaning munosabati kattalar yordamiga ehtiyoj tug'diradi.

Past darajada bola suhbatdoshining emotsional holatini anglashda qiynaladi, yuz ifodasi va ohangdagi o'zgarishlarni yetarli darajada farqlamaydi hamda muloqot jarayonida o'z emotsiyalarini boshqarishda qiyinchiliklarga duch keladi.

Kognitiv mezon bolaning muloqot jarayonida nutqiy axborotni qabul qilishi va undan foydalanish imkoniyatlarini aniqlashga qaratildi.

Yuqori darajadagi bolalar oddiy savol va topshiriqlarni mustaqil tushunadi, ularga javob beradi, o'z fikrini sodda gaplar orqali ifodalaydi hamda mavjud lug'atidan kommunikativ vaziyatga mos ravishda foydalanadi.

O'rta darajada bola topshiriqlarni qisman mustaqil bajaradi, biroq ayrim holatlarda savolni takrorlash yoki qo'shimcha tushuntirish talab etiladi.

Past darajada esa bola oddiy nutqiy topshiriqlarni tushinishda, savollarga javob berishda, fikrini izchil ifodalashda va tegishli so'zlardan foydalanishda sezilarli qiyinchiliklarga ega bo'ladi. Ushbu mezon bolaning muloqot jarayonidagi xatti-harakatlarini boshqarish va ijtimoiy qoidalariga amal qilish imkoniyatlarini ifodalaydi.

Yuqori darajada bola suhbatdoshiga javob qaytaradi, o'z xatti-harakatlarini nazorat qiladi, muloqot qoidalariga rioya qiladi va yuzaga kelgan vaziyatga mos xatti-harakatni tanlay oladi.

O'rta darajada bola asosiy muloqot qoidalarini biladi, ammo ularni qo'llashda kattalarning eslatmasiga ehtiyoj sezadi.

Past darajada muloqot qoidalariga rioya qilish, o'z xatti-harakatlarini boshqarish va suhbatdoshning talablariga moslashishda qiyinchiliklar kuzatiladi.

Kommunikativ faoliyatning muhim ko'rsatkichlaridan biri bolaning muloqotga bo'lgan ehtiyojidir.

Yuqori darajada bola suhbatni mustaqil boshlaydi, savollar beradi, o'z fikrini bildirishga intiladi va tengdoshlari bilan hamkorlik qiladi. O'rta darajada bola muloqotga kirishadi, biroq tashabbus ko'rsatishi barqaror emas. Muloqotni davom ettirish uchun ba'zan pedagogning rag'batlantirishi talab etiladi.

Past darajada esa kommunikativ faollik sust bo'lib, bola suhbatni mustaqil boshlamaydi, savollarga qisqa javob beradi yoki muloqotdan chetlashadi. Mazkur mezon bolaning kundalik kommunikativ vaziyatlarda egalagan ko'nikmalaridan amalda foydalana olish darajasini belgilaydi. Yuqori darajada bola salomlashish, murojaat qilish, minnatdorchilik bildirish, xayrlashish, savol berish va javob qaytarish kabi kommunikativ harakatlarni mustaqil bajaradi.

O'rta darajada mazkur harakatlarning asosiy qismi shakllangan bo'lsa-da, ularni turli vaziyatlarda mustaqil qo'llashda qiyinchiliklar mavjud. Past darajada esa kommunikativ harakatlardan foydalanish cheklangan bo'lib, bola kundalik vaziyatlarda muloqotga kirishish uchun kattalarning bevosita yordamiga ehtiyoj sezadi.

Diagnostik mezonlar tahlili asosida kommunikativ ko'nikmalarining uch darajasi belgilandi.

Yuqori daraja – bola muloqotni mustaqil tashkil etadi, suhbatdoshiga javob qaytaradi, savol beradi, o'z istak va ehtiyojlarini ifodalaydi, muloqot qoidalariga rioya qiladi hamda verbal va noverbal vositalardan vaziyatga muvofiq foydalanadi.

O'rta daraja – asosiy kommunikativ ko'nikmalar mavjud, biroq ularni qo'llash izchil emas. Bola muloqotga kirishadi, lekin ayrim vaziyatlarda pedagogning ko'magiga, takroriy ko'rsatma yoki rag'batlantirishga ehtiyoj sezadi.

Past daraja – kommunikativ tashabbus sust, nutqiy muloqot imkoniyatlari cheklangan, savol-javob jarayonida qiyinchiliklar mavjud, muloqot qoidalaridan foydalanish yetarli shakllanmagan va bola ko'pincha kattalarning yordamiga tayanadi.

Shunday qilib, kommunikativ ko'nikmalarni diagnostika qilishda faqat bolaning so'z boyligi yoki gap tuzish qobiliyatini baholash bilan cheklanib qolmaslik kerak. Kommunikativ faoliyatning emotsional, kognitiv, refleksiv-xulqiy, motivatsion va operatsion-amaliy jihatlarini birgalikda baholash bolaning real kommunikativ imkoniyatlarini aniqlashga imkon beradi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari asosida aqli zaif bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni baholashning beshta asosiy mezonlari – emotsional, kognitiv, refleksiv-xulqiy, motivatsion-kommunikativ va operatsion-amaliy mezonlar belgilandi. Mazkur mezonlar bolaning kommunikativ faoliyatini turli jihatlardan baholash imkonini beradi.

Kommunikativ ko'nikmalarining shakllanganlik darajasini aniqlashda bolaning nutqni tushunishi, o'z fikrini ifodalashi, muloqotni boshlashi va davom ettirishi, suhbatdoshga munosabati, xatti-harakatlarini boshqarishi

hamda kundalik kommunikativ vaziyatlarda egallagan ko'nikmalaridan foydalanishi kompleks ravishda hisobga olinishi lozim.

Diagnostika natijalari asosida korreksion-pedagogik ishlarning individual yo'nalishlarini belgilash, bolaning mavjud imkoniyatlariga mos mashg'ulotlar mazmunini ishlab chiqish va kommunikativ ko'nikmalarning bosqichma-bosqich rivojlanishini monitoring qilish maqsadga muvofiq.

Kelgusida mazkur mezonlar asosida kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan korreksion-pedagogik model va mashg'ulotlar tizimini ishlab chiqish hamda uning samaradorligini tajriba-sinov asosida aniqlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdunazarov A. O. Aqli zaif o'quvchilarni ijtimoiy hayotga tayyorlashning innovatsion texnologiyalari (Ijtimoiy-maishiy hayotga yo'naltirish darslari misolida): avtoref. diss. ... ped. fan. bo'yicha falsafa doktori (PhD). – T.: 2023. – 52 b.
2. Hamraqulova D. D. Aqli zaif bolalarda kommunikativ faoliyatning ontogeneza shakllanishi. (2026). "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali, 4(6). <https://doi.org/10.5281/zenodo.20553354>
3. Musayeva N. Aqli zaif talabalarda verbal va noverbal muloqotga kirishish ko'nikmalarini ta'lim jarayonida rivojlantirish: avtoref. diss. ... ped. fan. bo'yicha falsafa doktori (PhD). – T.: 2018. – 24 b.
4. Nurkeldiyeva D. A. Aqli zaif bolalarning maktab ta'limiga nutqiy tayyorgarligini aniqlash metodlari: pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – T.: 2001. – 127 b.
5. Nurkeldiyeva D. A. Pedagogik-psixologik diagnostika: darslik. – T.: "NUR MSH" nashriyoti, 2024. – 471 b.
6. Xamrayeva I. S. Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari o'quvchilarida o'qish ko'nikmasini shakllantirish texnologiyasi: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Toshkent, 2022. – 167 b.
7. Выготский Л. С. Психология развития ребенка [Текст] / Л. С. Выготский. – М.: Смысл, 2005. – 1136 с.
8. Лалаева Р. И. Логопедическая работа в коррекционных классах / отв. ред. Т. А. Савчук. – М.: Владос, 1998. – 224 с.
9. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения / отв. ред. М. В. Осмоловская. – М.: Педагогика, 1986. – 144 с.
10. Петрова В. Г. Развитие речи учащихся вспомогательной школы / отв. ред. Л. С. Деноткина. – М.: Педагогика, 1977. – 199 с.
11. Хамидова М. П. Основы коррекционно-педагогической работы по обогащению словарного запаса умственно отсталых детей дошкольного возраста: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. – Т.: 2001.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.